

NEMIS TILINING PAYDO BO'LIH VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI: TILNI O'RGANISHDA PEDAGOGIK VA METODIK YONDASHUVLAR

Mamadiyurov Mirjalol Samatovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti filologiya va tillarni
o'qitish ingliz tili 2-bosqich talabasi

tel: +99888-075-70-55

E-mail:mamadiyurovmirjalol41@gmail.com

Ilmiy rahbar: Madiyeva Madina Yusupovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

"Chet tillari va adabiyoti" kafedrasida katta o'qituvchisi (PhD)

tel: +99893-794-50-00

E-mail:madinayusupovna1984@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14795992>

ARTICLE INFO

Received: 27th January 2025

Accepted: 29th January 2025

Published: 31st January 2025

KEYWORDS

rivojlanish bosqichlari, qardosh tillar,
German tillar oilasi, grammatika va
sintaksis ,o'rganish metodikasi, dars
strukturasi, to'g'ri tahlil qilish
metodlari.

ABSTRACT

Nemis tili, dunyoning eng keng tarqalgan tillaridan biri bo'lib, nafaqat Germaniya, balki Avstriya, Shveysariya va boshqa ba'zi Yevropa mamlakatlarida ham keng qo'llaniladi. Bu tilni o'rganishning lingvistik, madaniy va amaliy ahamiyati katta. Nemis tilining paydo bo'lish tarixi juda murakkab va uzoq vaqt davom etgan jarayonni o'z ichiga oladi. Nemis tili o'z tarixida ko'plab o'zgarishlar, dialektlar va madaniy o'zgarishlardan o'tgan. Qadimgi german tilidan boshlangan bu yo'l, o'rta asrlar va yangi davrlar davomida rivojlanib, bugungi zamonaviy nemis tiliga olib kelgan.

Kirish. Aksariyat yoshlar aka-uka Grimmlarning ertaklaridan sehlangan, Y.Gyote, F.Shiller H.Hayne va boshqa ko'plab nemis shoir va adiblari ijodlaridan zavq olgan bosalar ajab emas. Nemis tilini o'rganish, aynan shu til asnosida yashab kelayotgan millat va elatlarning tarixi, madaniyati, san'at va adabiyoti har qanday kitobxon uchun qiziq. Ushbu maqola talaba va o'quvchilar uchun nemis tilining boy tarixi va davrlar osha shakillangan yangi qirralari haqida ma'lumot beradi. Nemis tilining paydo bo'lish tarixi va rivojlanish bosqichlarini quydagicha ko'rib chiqishimiz mumkin.

Qadimgi German tili (miloddan avvalgi I ming yillik - milodning IX-asri) Nemis tilining tarixiy ildizi Qadimgi German tiliga borib taqaladi. Bu til Germaniya, Skandinaviya va boshqa Yevropa hududlarida yashagan qadimgi german xalqlari tomonidan ishlatilgan. Qadimgi german tilining o'zi turli dialektlarga bo'lingan bo'lib, ularning barchasi Germaniya tillar oilasining asosini tashkil etgan. Bu davrda nemis tili hali shakllanmagan, ammo qadimgi german tilining bazi so'zlari va grammatikasi hozirgi nemis tiliga ta'sir ko'rsatgan.

Ilk o'rta asrlar (V-X-asrlar). V-asrda Rim Imperiyasining qulashidan keyin german xalqlari Yevropaning turli qismlariga tarqaldi. Bu davrda german tilining erkin shakllari mavjud bo'lib, ularning orasida G'arbiy german tili (Germaniya va uning atrofidagi hududlarda) o'z rivojlanishini boshladi. Germaniya hududida, ayniqsa, fransuzlar, inglizlar, gollandlar bilan tillarning o'zaro aloqalari ko'p bo'ldi. Bu davrda nemis tilining Alamanni (janubiy nemis

dialekti), Bavariya va Saksoniya kabi o'ziga xos dialektlari mavjud edi. Bu dialektlar asta-sekin birlashib, o'zgarib bordi va keyinchalik nemis tilining asosini tashkil etdi.

O'rta asrlar (XI–XV-asrlar) 11-asrdan boshlab, nemis tili o'zining shakllanish jarayonini davom ettirdi. O'rta nemis tili (Mittelhochdeutsch) davrida, til ko'proq yozma shaklda rivojlanib, turli adabiy asarlar yaratilgan. Shu davrda Dante Alighieri va Geoffrey Chaucer kabi yozuvchilarga o'xshab, nemis tilida ham ko'plab muhim adabiy asarlar yuzaga keldi. Nibelungenlied (Nibelunlar qo'shig'i) nomli epopeya, o'rta nemis tilining eng mashhur asari hisoblanadi.

XV-asrning oxiriga kelib, Johann Gutenbergning bosma matbaa ixtirosi nemis tilining kengroq tarqalishiga yordam berdi, bu esa nemis adabiyotining va ilmiy fikrlarning o'sishiga olib keldi.

Yangi nemis tili (XVI–XVIII-asrlar) XVI-asrda, Martin Lyuterning Bibliyani nemis tiliga tarjima qilishi nemis tilining rivojlanishida katta ahamiyat kasb etdi. Lyuterning tarjimasi nemis tilining o'rta asr shaklidan yangilanishiga yordam berdi va u nemis tilining standartlashishiga katta ta'sir ko'rsatdi.

XVII–XVIII-asrlarda nemis tili Yangi nemis tili (Neuhochdeutsch) deb nomlanuvchi shaklga o'tib, grammatik jihatdan ko'proq tizimlashdi va so'z boyligi kengaydi. Bu davrda tilning yasalishi va uslubi ancha oddiylashdi va xalq orasida kengroq qo'llanila boshladi.

XIX–XX asrlar: Nemis tilining yanada rivojlanishi. XIX asrda Germaniya birlashgach, nemis tili yagona davlat tili sifatida joriy etildi. Bu davrda nemis tili ilm-fan, adabiyot va madaniyatda katta ahamiyatga ega bo'ldi. G'arbiy Yevropada, shuningdek, ilmiy va texnikaviy til sifatida o'z o'rnini topdi.

XX-asrda nemis tili dunyoda yana keng tarqaldi, ayniqsa, iqtisodiy, ilmiy va madaniy jihatdan Germaniya va Avstriyaning kuchli ta'siri tufayli. Hozirgi kunda nemis tili Yevropa Ittifoqining rasmiy tillaridan biri va jahondagi eng ko'p o'rganiladigan tillardan biridir.

Nemis tili, Germaniya va boshqa Yevropa mamlakatlarida keng tarqalgan til bo'lib, Germaniya tillar oilasiga mansub. Bu tilga qardosh bo'lgan tillar German tillar oilasining boshqa a'zolari hisoblanadi. Quyida nemis tiliga qardosh bo'lgan asosiy tillar keltirilgan:

1. Ingliz tili

Ingliz tili, German tillar oilasiga mansub bo'lib, nemis tilining eng yaqin qardoshi hisoblanadi. Ingliz va nemis tillari orasidagi lingvistik aloqalar juda kuchli, chunki ular o'sha davrda umumiy ildizga ega bo'lgan.

2. Shved tili

Shved tili, Skandinav tillar oilasiga mansub bo'lib, Germaniya tillarining bir tarmog'idir. Nemis va shved tillarining grammatikasida ba'zi o'xshashliklar mavjud, lekin ular boshqa tillar bilan ham o'ziga xos farqlarga ega.

3. Norveg til

Norveg tili ham Skandinav tillar oilasiga kiradi va nemis tiliga qaraganda ko'proq shved tili bilan o'xshashliklarga ega. Ammo bu tillar orasidagi farqlar ham sezilarli.

4. Danish tili

Danish tili ham Skandinav tillariga mansub bo'lib, nemis tiliga nisbatan grammatik jihatdan farq qiladi, lekin ikkalasining umumiy ildizi mavjud.

5. Holland tili (Niderland tili)

Holland tili, nemis tiliga juda yaqin bo'lgan til hisoblanadi. Bu tillar orasidagi o'xshashlik grammatikada va leksikada ham mavjud, lekin albatta farqlar ham mavjud. Ayniqsa, talaffuz va ayrim sintaktik tuzilmalarda farqlar sezilarli.

6. Islander tili (Island tili)

Island tili ham Germaniya tillar oilasiga mansub, lekin bu til juda izolyatsiya qilingan va o'ziga xos grammatikaga ega. Island tili va nemis tilining o'xshashligi ildizlardan kelib chiqadi, ammo zamonaviy Island tili ko'proq o'ziga xos rivojlangan.

7. Yevropa tili va boshqa German tillari

Yunon tili va boshqa qardosh tillar ham Germaniya tillarining rivojlanishida ba'zi aloqalar ko'rsatishi mumkin, ammo bu tillar bir-biridan ancha farq qiladi.

Nemis tili va uning qardosh tillari orasidagi o'xshashliklar lingvistik, leksik va grammatik jihatlarida aniqlanadi, lekin har bir til o'ziga xos rivojlanishga ega bo'lib, ular orasida o'zgarishlar va farqlar mavjud. Nemis tilini o'rganishda bu qardosh tillarning grammatikasi va so'z boyligi o'rganuvchiga ko'maklashishi mumkin.

Nemis tili German tillar oilasiga mansub bo'lib, bu tilning o'ziga xos grammatik va sintaksis tuzilishi boshqa evropa tillaridan farq qiladi. Bu borada quyidagilarga to'xtalib o'tishimiz mumkin.

1. Alifbo va fonetika: Nemis tilida 26 ta harfdan tashqari, alohida tovushlarni ifodalovchi uchta qo'shimcha harf mavjud (ä, ö, ü, ß). Fonetika, tilni to'g'ri talaffuz qilishda muhim ahamiyatga ega.

Grammatik tizim: Nemis tilida ismlar jinsga, holga va songa qarab o'zgaradi. Bu tilda artikllar (der, die, das) va qiyosiy zamonlar (present, past, perfect) katta o'ringa ega.

2. Nemis tilini o'rganish metodologiyasi: Nemis tilini samarali o'rganish uchun bir nechta metodlar mavjud:

Grammatikaga asoslangan o'qitish: Bu metodda tilning grammatik tuzilmalari chuqur o'rganiladi. Bunda yozma va og'zaki mashqlar orqali tilda to'g'ri tuzilgan jumlar yaratishga o'rgatiladi.

Kommunikativ metod: Bu metodda til o'rgatishda asosiy e'tibor tilni amaliyotda qo'llashga qaratiladi. O'quvchilar kundalik suhbatlarda va turli vaziyatlarda nemis tilida muloqot qilishga o'rgatiladi.

Interaktiv texnologiyalar: Til o'rganishda mobil ilovalar va onlayn platformalar yordamida yangi lug'at va grammatikani o'rganish samarali bo'lishi mumkin.

3. Nemis tili va madaniyat: Nemis tilini o'rganish nafaqat tilni o'rganish, balki o'sha tilga xos madaniyatni tushunishdir. Til o'rganishda madaniyatni o'rganish ham muhim:

Adabiyot: Nemis tilining boy adabiy merosi mavjud. Friedrich Schiller, Johann Wolfgang von Goethe va Franz Kafka kabi yozuvchilarni o'rganish nemis tilining estetik va lingvistik jihatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

San'at va kino: Nemis tili va madaniyati haqida ko'plab filmlar va san'at asarlari mavjud, ular tilni o'rganishni qiziqarli va mazmunli qiladi.

4. Nemis tilini o'rganishdagi qiyinchiliklar va ularni yengish:

Grammatik murakkabliklar: Nemis tilining grammatik tizimi, ayniqsa artikllar, hol va sonning o'zgarishi o'rganuvchilar uchun murakkab bo'lishi mumkin.

Lug'at: Nemis tilidagi uzun so'zlar va murakkab iboralar yangi o'rganuvchilar uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Motivatsiya va qat'iyat: Tilingizni yaxshi o'rganish uchun qat'iyat va doimiy mashq qilish zarur.

Nemis tili pedagogikasi — bu nemis tilini o'rgatish jarayonining nazariyasi va amaliyotini o'rganadigan ilmiy sohaga kiradi. Uning asosiy maqsadi nemis tilini o'rgatish jarayonini samarali va tizimli tashkil etishdir. Nemis tili pedagogikasi, tilni o'rganishning metodlari, texnikalari va psixologik jihatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Quyida nemis tili pedagogikasining asosiy yo'nalishlari, metodlari va tamoyillari haqida so'z boradi.

1. Nemis tilini o'rgatishning asosiy tamoyillari

Nemis tilini o'rgatishda quyidagi tamoyillarni hisobga olish zarur:

Komplekslik: Tilni o'rganishda nafaqat grammatikani, balki talaffuz, yozish, tinglash va muloqot qobiliyatlarini ham rivojlantirish kerak.

Faollik: O'quvchilarni tilni o'rganishga faollashtirish va ularni amaliy muloqotga jalb qilish, qiziqarli vazifalar orqali tilni o'rganish jarayonini jonlantirish.

Interaktivlik: Tilni o'rganishda o'quvchi va o'qituvchi orasidagi o'zaro aloqalar va amaliy mashqlar muhim ahamiyatga ega.

Shaxsiylashtirish: Har bir o'quvchining til o'rganish jarayonidagi o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, ya'ni talabaning ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olib, o'qitish jarayonini moslashtirish.

2. Nemis tili o'rgatish metodlari

Nemis tilini o'rgatishda turli metodlar qo'llaniladi, har bir metodning o'ziga xos yondashuvi bor. Ba'zi asosiy metodlar quyidagilar:

Grammatikaga asoslangan metod (grammatiko-perevod metodi): Bu metodda tilni o'rganish asosan grammatik qoidalar va tarjima orqali amalga oshiriladi. Bu usulda tilni o'rganishda grammatika va so'z yasalishiga katta e'tibor qaratiladi.

Kommunikativ metod: Tilni o'rgatishda asosiy e'tibor muloqotga qaratiladi. O'quvchilar real hayotdagi vaziyatlarda tilni qo'llashga o'rgatiladi. Bu metodda tilni o'rganish jarayonida imlo va grammatika muhim, ammo tilni amalda qo'llashning o'zi asosiy e'tiborni jalb qiladi.

Interaktiv metod: Zamonaviy texnologiyalar yordamida tilni o'rgatish metodidir. Mobil ilovalar, onlayn kurslar va o'quv platformalari orqali o'quvchilarga tilni o'rganish imkoniyatlari yaratiladi. Bu metodda o'quvchilarni amaliy muloqotda faol ishtirok etish va yangi materialni interaktiv tarzda o'rganishga undash asosiy yo'nalish hisoblanadi.

Mikro-o'rganish metodlari: Bu metodda tilni kichik vaqtlarda, qisqa va sodda mashqlar orqali o'rganishga e'tibor qaratiladi. Masalan, 5-10 daqiqalik darslar yoki mashqlar orqali tilni o'rganish.

3. Til o'rganishda motivatsiya va psixologiya

Nemis tilini o'rganishda o'quvchilarning motivatsiyasi katta rol o'ynaydi. O'quvchilarning tilni o'rganishga qiziqishini oshirish va ularga yordam berish uchun psixologik yondashuvlar qo'llaniladi. Shuningdek, o'quvchilarning hissiy va intellektual holati, ularning o'rganishga bo'lgan ijobiy munosabati rivojlanishi uchun quyidagi psixologik tamoyillarni hisobga olish muhim:

Tinglash va muloqotning amaliy aspekti: O'quvchilar tilni nafaqat nazariy bilimlar bilan, balki real hayotda qo'llanadigan vositalar bilan o'rganadilar. Bu o'quvchilarni tilni o'rganishga rag'batlantiradi va ularning amaliy ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'quvchilarni motivatsiya qilish: O'quvchilarga muvaffaqiyatlar va kichik yutuqlarni ta'kidlash, ularga til o'rganish jarayonidagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi.

4. Nemis tili o'rgatish jarayonining komponentlari

Nemis tilini o'rgatishda bir nechta muhim komponentlarni ko'rib chiqish mumkin:

Grammatika: Nemis tilining grammatikasi – bu til o'rganish jarayonining asosiy qismidir. So'z tartibi, hol, vaqt, jins va son kabi grammatik kategoriyalarni tushunish va qo'llash kerak.

Lug'at boyligi: O'quvchilar nemis tilidagi yangi so'zlar va iboralarni o'rganishlari, tilning o'ziga xos leksikasini egallashlari lozim.

Talaffuz: Nemis tilining talaffuzi, ayniqsa, tovushlar va stressni to'g'ri talaffuz qilish o'rgatiladi. Talaffuzni yaxshilash uchun maxsus mashqlar qo'llanadi. Nemis tili metodikasi, o'quvchilarga nemis tilini o'rgatishning samarali usullari va texnikalarini ishlab chiqishga qaratilgan ilmiy va amaliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Bu metodika tilni o'rganishda to'g'ri yondashuvni tanlash va o'quvchilarning til o'rganish jarayonini eng yaxshi tarzda qo'llab-quvvatlashni maqsad qiladi.

Nemis tili metodikasining asosiy xususiyatlari:

Kompleks yondashuv: Nemis tilini o'rgatishda, faqat grammatika yoki lug'atni o'rganish bilan cheklanmay, barcha til ko'nikmalarini (eshitish, gapirish, o'qish, yozish) bir vaqtning o'zida rivojlantirishga e'tibor beriladi. Bu o'quvchilarga tilni samarali ravishda ishlatishni o'rgatishga yordam beradi.

Kommunikativ yondashuv: Bu metod, tilni asosan muloqot va amaliy foydalanish nuqtai nazaridan o'rgatishga qaratilgan. O'quvchilarni real hayotdagi vaziyatlarda nemis tilida suhbat qurishga tayyorlash, ular o'rtasida muloqotni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Interfaol yondashuv: Interaktiv texnikalar, jumladan, ro'l o'ynash, guruh ishlari, vaziyatga oid o'yinlar va topshiriqlar, til o'rgatishda motivatsiya yaratish va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga yordam beradi.

Differensial yondashuv: O'quvchilarning turli ehtiyojlari va til o'rganish tezligiga qarab, darslarni individual va guruhli shakllarda tashkil qilish imkonini beradi. Bu o'quvchilarni yanada samarali rivojlantirishga yordam beradi.

Kulturologik yondashuv: Tilni o'rgatishda, o'quvchilarga nemis tilining madaniy va tarixiy kontekstini o'rgatish ham muhimdir. Bu, nafaqat tilni o'rganish, balki nemis madaniyati, urf-odatlar va hayot tarzini tushunishga ham yordam beradi.

Xulosa. Nemis tili metodikasi, til o'rgatishda faqat grammatikani o'rganishdan tashqari, tilning barcha aspektlarini (so'zlashuv, tinglash, yozish va o'qish) kompleks tarzda rivojlantirishga qaratilgan. Har bir o'quvchining ehtiyojiga mos yondashuvni ta'minlash, interaktiv va kommunikativ metodlardan foydalanish orqali samarali natijalarga erishish mumkin. Shuningdek, madaniy kontekstni o'z ichiga olgan darslar o'quvchilarga tilni to'liq tushunishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- Chet til o'qitish metodikasi: chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik / J.J. Jalolov. — Toshkent: O'qituvchi, 2012
- Bekmuratova U. B. "chet tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida konspekt. Toshkent - 2012 [2]
- Shomansurov Shorasul "Maktabgacha ta'lim jarayonida xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy metodikasi –Xitoy tajribasida" 2018y.(70-bet)
- Shayxislomov, N. (2020). Ijtimoiy lingvistika muammolari: status tili. O'zbekistonda fan va ta'limda (taqdimot)
- Shavkat Karimov "Nemis adabiyoti tarixi" O'zbekiston davlat jahon tillari un-ti, T.:MUMTOZ SO'Z, 2010. (2-bet)
- Johnson, K. E. The Sociocultural Turn and Its Challenges for Second Language Teacher Education. // TESOL Quarterly., - London., 2006[3]
- Tursunov B.T. German filologiyasiga kirish. Samarqand SamDU – 2000y.(35-bet)
- Fayzullayev F.U. Xorijiy tillarni o'rganishda tanqidiy fikrlashning ro'li (23-bet) //Miasto Przyszłości. – 2024.